

Prva obrtna štedno-kreditna zadruga u Pitomači

(U povodu 120. obljetnice postojanja i djelovanja)

Međusobno udruživanje u prirodi je čovjeka kao društvenog bića. U neprekidnoj težnji za boljim životom i u borbi da ga ostvari čovjek je, od najstarijih vremena, stvarao zajednice u kojima je pokušavao postići taj cilj. U različitim društvenim uređenjima te su zajednice imale i različite oblike s različitim konkretnim ciljevima — od onih elementarnih oblika porodice, plemena, države, staleških udruženja — sve do društveno šire shvaćenih, klasnih formacija. Kroz čitavu povijest je, međutim, dolazilo do iskorištavanja i ugnjetavanja jedne klase od druge — sve do naših dana, do pojave socijalizma. A samoupravni socijalizam, posebno naš, pretpostavlja vraćanje čovjeka izvornoj ljudskoj težnji — da se u zajednici ostvari život, sretan i dostojan čovjeka za sve pojedince i grupe, bez dominacije pojedinca ili grupe, dakle, život ispunjen međusobnim poštovanjem i povjerenjem. Osnovna sredstva za ostvarenje zajedničkih interesa u samoupravnom društvu su sporazumijevanje, dogovaranje, jednaka prava i odgovornosti svih pred svima. Ne želim ulaziti u dalje razmatranje našega samoupravnog sistema, već sam samo želio istaći njegove iskonske izvorne osobine što leže duboko u ljudskom biću, a koje su u našem vremenu, nakon teških borbi i revolucije, došle do punog izražaja.

Kad sam spomenuo naše samoupravljanje, želim istaći i činjenicu da oblici izvornog samoupravljanja u nas imaju čvrst korijen i dugu povijesnu tradiciju. Jer, što su drugo naše porodične zadruge koje su u svoje vrijeme i u određenim uvjetima, čvrsto živjele, ako ne oblik elementarne društvene jedinice, organizirane prirodno na samoupravnoj osnovi? Što su kasnije zadruge i udruženja raznih vrsta, ako ne oblici dobrovoljnog udruživanja i, na dogovoreni način samoupravno formirano, sredstvo za ostvarivanje zajedničkih ciljeva, u interesu svih članova jednako.

Čitavo naše društvo danas je jedna jedinstvena zajednica od 22 milijuna članova, od kojih svaki s istim pravima i dužnostima ostvaruje svoje težnje. A svaka manja društvena samo-

upravna cjelina — organizacije udruženog rada, društvene organizacije, zadruge i sl., svaka u svom užem okviru doprinosi tom zajedničkom cilju.

Među vrlo vrijedne oblike udruživanja u nas mogu se svakako ubrojiti obrtničke zadruge.

U Pitomači već preko 120 godina neprekidno postoji i djeluje jedna takva zadruga — PRVA OBRtnA ŠTEDNO-KREDITNA ZADRUGA PITOMAČA. To je danas jedna od 24 slične zadruge u SRH i jedna od sedam na području regije Bjelovar, ali jedna od najstarijih, ako ne i najstarija, izuzmemo li nekadašnja cehovska udruženja, koja su ukinuta 1872. godine (obrtne štedno kreditne zadruge na području SRH postoje u: Bjelovaru, Čakovcu, Đakovu, Đurđevcu, Karlovcu, Koprivnici, Sisku, Krapini, Križevcima, Kutini, Novoj Gradiški, Novskoj, Osijeku, Pitomači, Rijeci, Slavonskom Brodu, Splitu, Varaždinu, Vinkovcima, Virovitici, Vrapču — Zagreb, Vrbovcu, Zadru i Zagrebu).

Ta zadruga je, u stvari, udruženje, samostalna i samoupravna organizacija u kojoj su učlanjeni obrtnici, prijevoznici, ugostitelji, zemljoradnici i ostali, koji su se solidarno, u zajedničkom interesu, udružili i daju svoje štedne uloge da bi na osnovi njih mogli koristiti zajmove za svoje poslovanje i služiti se bankovnim i sličnim uslugama zadruge. Iz toga proizlazi i glavni zadatak Zadruge koji, prema njezinom statutu glasi: »Osnovni zadatak Zadruge je prikupljanje štednje od svojih članova, kreditiranje članova Zadruge te obavljanje drugih štedioničkih poslova za svoje članove — samostalne zanatlije, ugostitelje, prijevoznike i druge. Zadruga svojom novčanom djelatnošću naročito ima za cilj stvaranje povoljnih uvjeta za razvitak zanatskih djelatnosti kao i njima srodnih djelatnosti, te ugostitelja i prijevoznika.«

U vezi s tim su i poslovi koje Zadruga obavlja:

- organizira među članovima obavezu i slobodnu dinarsku štednju radi prikupljanja novčanih sredstava,

- vodi tekuće račune članova koji obavljaju zanatske i srodne djelatnosti,

- odobrava predujmove i zajmove članovima za njihove osobne potrebe,

- odobrava kratkoročne i srednjoročne zajmове članovima zanatlijama za redovito poslovanje njihovih radnji, kao i za unapređivanje njihovih privrednih djelatnosti,

- obavlja ugostiteljsku djelatnost.

Može se slobodno reći da upravo navedenu djelatnost Zadruga vrlo uspješno obavlja, iako je jedina od spomenute 24 zadruge koja djeluje na selu, doduše velikom, ali ipak selu (Pitomača ima približno 6000 stanovnika).

Zanimljivo je usporediti neke brojčane podatke o poslovanju u 1980. godini, dakle, u godini kad je »Prva štedna« iz Pitomače proslavila 120. obljetnicu rada.

Te godine ona je bila ČETVRTA po broju članova u SRH.

Uspoređeno:

1. Zagreb — s 8124 člana
2. Nova Gradiška — sa 6518 članova
3. Vrapče—Zagreb — sa 6483 člana
4. PITOMAČA — sa 4543 člana

Ako bi se broj članova stavio u odnos prema broju stanovnika Pitomače, ispalo bi da je oko 70 posto stanovnika učlanjeno u Zadrugu. Taj odnos je, naravno, nešto drugačiji ako se uzme u obzir da se u Zadrugu učlanjuju i ljudi iz bliže i dalje okolice Pitomače. A to samo potvrđuje njezinu vrijednost.

Po broju podijeljenih zajmova pitomačka »Prva štedna« je čak na PRVOM mjestu u SRH.

Uspoređeno:

1. PITOMAČA — 2087 zajmova (za oko 40 posto članova)
2. Zagreb — 1982 zajma (za oko 25 posto članova)
3. Nova Gradiška — 1855 zajmova (za oko 29 posto članova)
4. Vrapče—Zagreb — 1579 zajmova (za oko 25 posto članova)

Po ukupnom iznosu podijeljenih zajmova Pitomača je na SEDMOM mjestu.

Uspoređeno:

1. Zagreb	198,295.000 d
2. Rijeka	119,382.000 „
3. Vrapče—Zagreb	78,278.000 „
4. Varaždin	48,495.000 „
5. Nova Gradiška	45,293.000 „
6. Sisak	37,147.000 „
7. PITOMAČA	28,120.000 „

Ti podaci govore da je apsolutnim iznosom, sedmim po redu iza daleko većih privrednih centara, zadovoljen daleko najveći broj pojedinačnih potreba članova Zadruge, što nužno znači i manje pojedinačne svote i veću usitnjenost efekata — ali zadovoljiti što veći broj ljudi, makar i manjim zajmovima, ipak je značajna vrijednost. A postoji perspektiva da i pojedinačne vrijednosti u budućnosti sve više rastu. Dosadašnji razvoj i spomenuti podaci to garantiraju.

Put do takvih rezultata u 1980. godini bio je, kako sam već spomenuo, dug 120 godina i nimalo ravan ni lak. Svaki put kad su se sumirali podaci o dugogodišnjem radu ove Zadruge

— prilikom proslave 60. obljetnice 1922. godine, prilikom proslave 100. obljetnice 1960. godine i prilikom proslave 120. obljetnice 1980. godine — isticalo se kako se kroz čitavu povijest Zadruge provlači crvena nit težnje pitomačkih obrtnika da se međusobno pomažu, da zajednički savlađuju različite objektivne i subjektivne poteškoće, kao i to kako su generacije i generacije njezinih članova nastojale da, osim sebi, pomažu i čitavom mjestu i široj okolini kolikogod su mogli, te da humanim djelovanjem učine život sebi i drugima što boljim i ljepšim.

Zato je vrijedno govoriti o povijesti Prve obrtne štednokreditne zadruge u Pitomači. A prateći njezinu povijest, može se dobrim dijelom pratiti i povijest Pitomače.

Budući da počeci ove Zadruge zalaze u sredinu prošlog stoljeća, kad su još postojali zastarjeli oblici udruživanja obrtnika — cehovi, potrebno je reći nešto i o tim cehovima. U pojedine cehove udruživali su se obrtnici istih struka (kovački ceh, kolarski ceh, remenarski ceh itd.), a kod starih Germana javljaju se već u 12. stoljeću, kod nas nekoliko stoljeća kasnije. Glavni zadatak svakog ceha bio je da štiti interese obrtnika na taj način što su jedino kao članovi ceha mogli prodavati svoju robu, dok ostali to nisu mogli. Osim toga, u cehu su se rješavali i stručni problemi dotičnog obrta — »oslobađanje« šegrta u kalfe, polaganje majstorskih ispita, kontrola kvalitete proizvoda, nabava materijala i sl. Cehovi su imali vrlo stroga pravila kojih su se članovi trebali striktno pridržavati, inače bi slijedile osjetljive kazne, pa i isključenje. Svaki ceh imao je svoj »cimer«, svoj grb i svoju cehovsku škrinju u kojoj su se čuvali »cehovski štatuti« i novčana imovina.

U većim gradovima s mnogo obrtnika bilo je više cehova, dok su u manjim mjestima obrtnici svih struka bili okupljeni u jedan ceh. Pravila svih cehova u Vojnoj krajini (kamo je pripadala i Pitomača) potvrđivala je Generalna komanda Krajine.

Na području bivše Varaždinsko-đurđevačke regimente broj 6, kasnijeg đurđevačkog kotara (otprilike), postojao je od davnih vremena, ne utvrđene godine, jedan ceh, koji se sastojao od tri ogranka. U prvi cehovski ogranak pripadali su: kovači, kolari, tesari, bačvari, stolari, limari, bravari i kotlari; u drugi: krojači, užari, brijači, licitari, lončari, pekari, mlinari i mesari; u treći: postolari, čizmari, remenari, opančari, tapetari, krznari, klobučari, kožari, čohaši, dimnjačari i ostali. Pitomački obrtnici su, dakle, bili u tom đurđevačkom cehu.

Kako se obrt u Pitomači i njenoj okolici snažno širio i kako je majstora raznih struka bivalo sve više, pojavila se potreba da obrtnici u Pitomači osnuju svoj samostalni ceh. Nakon međusobnog sporazuma s obrtnicima Đurđevca do toga je i došlo. U Pitomači je osnovan posebni ceh, kao prethodnik kasnije i današnje Prve obrtne štedno-kreditne zadruge. U Spomenici Franje Gabarića iz 1922. godine stoji da

je pitomački ceh osnovan 1. siječnja 1862., dok je iz starih blagajničkih knjiga vidljivo da su se one vodile već 1856. godine. Zato se kao vrijeme osnivanja Zadruge, više ili manje opravdano, uzima 1860. godina.

U novoosnovani pitomački ceh ušli su obrtnici iz svih sela tadašnje Pitomačke satnije: Pitomača, Kladare, Otrovanec, Sedlarica, Velika Črešnjevica, Mala Trešnjevica, Grabrovnica, Dinjevac, Kloštar, Oderjan, Podravske Sesvete, Budančevica, Kozarevac, Prugovac i Suha Gracalena, a osim toga i obrtnici iz Starog Graca i Turnašice iz Virovitičke županije. Kloštanski su se odvojili 1890. godine.

Prava i dužnosti članova, te čitav život i rad tog ceha regulirani su pravilima koja je odbor potpisao 1863. a Generalna komanda potvrdila 1864. godine. Pravila su pisana njemačkim jezikom i njihov originalni naslov glasi:

Warasdiner Sct. Georger Grenz Regiment No. 6

Pitomačer Compagnie No. 6

STATUTEN

Pitomačer Gewerbs Genossenschaft bestehend aus den Handels- und Gewerbsleuten der Pitomačer Compagnie

U samom naslovu pravila nalazi se i ime novoosnovanog udruženja gdje uopće nema izraza »ceh«, već to ime, po tadašnjem prijevodu glasi »PITOMAČKA ZANATLIČKA ZADRUŽNICA«. Iako, dakle, nastala izravno od ceha, i makar ima neke formalne oznake ceha — pravila, škri-nju, zastavu, sveca-patrona sv. Florijana, i makar su cehovi službeno ukinuti tek 1872. godine, pitomački obrtnici tada su zapravo osnovali Zadrugu, a ne ceh.

Cehovska škrinja Zadruge, koju je 1864. godine izradio stolar Ivan Bažant, a bravom opremio Ivan Herceg

Prvi odbor novoosnovane Zadruge sačinjavali su:

1. Ivan Majcgajn, krznar — kao načelnik (predsjednik)
 2. Antun Metelko, kovač — kao podnačelnik (potpredsjednik)
 3. Štefan Gregurić, kovač — kao odbornik
 4. Pavao Ciglec, kožar — kao odbornik
 5. Franjo Majstor, lončar — kao odbornik
 6. Josip Gregurić, brijač — kao odbornik
- Evo nekoliko riječi i o »statutima«.

Osim što propisuju opseg Zadruge, članstvo, pripadnost, djelokrug skupštine, predsjedništvo i slične organizacijske odredbe, u njima se ističu i neke druge zanimljive odredbe. Tako u 1. paragrafu o svrsi Zadruge piše da je svrha Zadruge »da skrbi za napredak svakojake trgovine i majstorije i da ta skrb za njih sve hasnovitija bude...«, zatim: »Zadruga mora skrbiti da se zanatništvo i trgovina sve više u zvanju unaprijedi, zato bi trebalo svakovrsne škole znanosti uvesti i takove nadgledati, a gdi veće obstoje, ovakove nadgledati i plaćanjem podpomagati.« Zatim: »Utemeljivati i nadgledati takove zavode koji služe za podpomaganje sviju članova Zadruge, na primjer za one koji obetežaju ili u kakovu drugu nevolju prepadnu. Zato bi se višim dopuštenjem imale uvesti kase za bolesnike i za one kojim treba u pomoć priteći, kao i za umrle. Takove kase ima Zadruga nadgledati i trsiti se da se ovakove male kase s velikima spoje i sjedine. Isto tako, ako ne obstoje kasa za kalfe, takovu može Zadruga započeti, s njom upravljati i najposlije brinuti se za udovice i siročad umerlih članova koliko je najviše moguće.«

Mislim da je iz ovog citata dovoljno jasno kako je Zadruga imala sasvim određen zadatak, koji je u sebi, osim ostvarivanja staleških interesa, sadržavao i mnogo brige za čovjeka. Paragraf 27. istih Pravila predviđa i posebnu instituciju unutar zadruga pod nazivom »mirovni ili odborni sud«, koji je trebao sve sporove među članovima rješavati pomoću prijateljskog sporazuma i rasprave pred predsjednikom Zadruga i dva prisjednika iz odbora. Taj mirovni sud tokom proteklih 120 godina, koliko je poznato, imao je svega nekoliko intervencija, i to 1924. i 1936. godine kad su pojedini članovi davali neke oštrije izjave na račun uprave Zadruga.

Kasnije su se pravila Zadruga mijenjala nekoliko puta, prema stvarnim prilikama i duhu vremena. Prva promjena pravila nastupa 1875. a zatim 1891. godine kada je registrirano i novo ime: »PRVA OBRITNA ZADRUGA PITOMAČA«. Do ponovne promjene dolazi 1893. pa 1922., a poslije oslobođenja naše zemlje 1954. i 1958. da bi, slijedeći svoj puni razvoj u novijem razdoblju, djelovala po statutu od 1973. i konačno do danas po statutu od 1974. godine.

Prva imovina Zadruga bio je dio što ga je dobila od tri spomenuta đurđevačka ceha u ukupnoj svoti od 240 forinti. Ostala imovina ostvarivala se od tzv. godišnjeg nameta ili člana-

rine, kamata od zadružne glavnice, posuđene članovima, takse za izdavanje listova za oslobađanje pomoćnika, od izrečenih kazni, od naplata za skupno prisustvovanje sprovedima nečlanova, pristojbi za mrtvačka kola itd.

Najvažnije ličnosti u upravi, a po tome i u radu Zadruga, bili su predsjednici, koji su se u pravilu birali svake dvije godine, ali je ipak bilo odstupanja. Bilo je predsjednika koji su birani po više puta, a neki su i desetljećima bili na čelu Zadruga. Prvi, već spomenuti, bio je predsjednik Ivan Macgajn, krznar — od 1862. do 1866. a zatim slijede: Stjepan Đurđević, trgovac — 1866. do 1868., Đuro Brenner, gostioničar — 1868. do 1882. Martin Fanta, postolar — 1882. do 1892., Josip Ciglec, opančar — 1892. do 1897., Stjepan Lovrić, kovač 1897. do 1907., Viktor Stejskal, gostioničar — 1907. do 1918., Đuro Landi, limar — 1918. do 1925., Rudolf Bažant, stolar — 1925. do 1928., Ivan Main, kolar — bio je predsjednik punih 26 godina, tj. od 1928. do 1954. Poslije njega su predsjednici, birani na takav način, bili još Matija Tari, stolar — 1954. do 1958., Nikola Gregurić, bačvar — 1958., opet Matija Tari — 1959. i Pavao Kukavica 1960. U kasnijem razdoblju već se biraju kolektivni organi upravljanja i dužnost predsjednika nema tako istaknuto značenje kao ranije.

Čitajući dokumente zadružne arhive, možemo dobiti prilično jasnu sliku o radu Zadruga tijekom njezina postojanja. Iznosim samo neke zaključke odborskih sjednica i godišnjih skupština, svrstane po sektorima djelatnosti, a ne kronološki.

Najviše i najčešće su se rješavala unutrašnja organizacijska i staleška pitanja. Tako, primjerice, u vezi s društvenom disciplinom, saznajemo da se već 1864. godine, govorilo o isključenju članova koji ne plaćaju članarinu. To pitanje postavljalo se na gotovo svakoj godišnjoj skupštini. Također je bilo slučajeva da se raspravlja o isključenju zbog toga što je neki član izostao s obaveznog skupnog prisustvovanja sprovedu umrlog člana bez opravdanog razloga. Za to su postojale i novčane kazne. To strogo cehovsko pravilo zadržalo se sve do između dva rata.

Često se raspravljalo i o promjeni visine zadružne članarine i o odobravanju kredita nekom članu. Ti krediti su se davali iz, već spomenutih, redovitih prihoda Zadruga, što je predstavljalo neku vrstu kase za pomoć članovima, predviđene još prvim pravilima 1863. godine. To nije bilo nikakvo štedno-kreditno poslovanje, jer članovi nisu davali štedne uloge osim članarine, niti se vodilo kakvo posebno knjigovodstvo. Takva praksa kreditiranja dobila je nešto preciznija pravila tek 1913. godine. Svoje financijsko stanje Zadruga je popravljala i prihodima od tradicionalnih krabuljnih ili »fašenskih« zabava, što su se održavale svake godine sve tamo od sedamedesetih godina prošlog stoljeća pa do poslije drugog svjetskog rata.

U vezi s novčanim poslovanjem potrebno je spomenuti i tzv. posmrtni fond, koji je osno-

Zastava Prve obrtne štedno-kreditne zadruge u Pitomači, nabavljena 1922. godine, u povodu proslave 60. obljetnice postojanja

van 1933. godine. Taj se fond ostvarivao posebnim obaveznim uplatama članova, a iz njega se isplaćivala pomoć porodici umrlog člana. U slučaju da u tom fondu nema novaca, Zadruga bi predujmila pomoć iz svojih redovnih sredstava. U taj fond je uklopljen i čitav prihod od zabave. Takav način pomaganja članova predstavljao je, svakako jednu vrlo lijepu i humanu aktivnost ove Zadruga.

Zanimljivi su i neki događaji u unutrašnjem životu Zadruga.

Godine 1862. nabavljena je cehovska zastava koja je stajala 355 forinti. Ta je zastava zbog istrošenosti trebala biti zamijenjena novom 1912. godine, kad su zadrugari htjeli proslaviti 50. obljetnicu opstanka. Do te proslave, a ni do zamjene zastave nije, međutim, iz nepoznatih razloga došlo. Zatim je došao prvi svjetski rat, koji je prekinuo skoro svaku aktivnost. Tek 1923. godine kad se slavila 60. obljetnica, nabavljena je nova zastava, koja postoji do danas. Kuma zastave bila je supruga člana i višegodišnjeg predsjednika Đure Landija, Ružica Landi. Zanimljiva je, a s današnjeg stanovišta pomalo i komična, jedna pojedinost u vezi s tom zastavom. Na njoj je, naime, utkan, uz ostale simbole i ornamentiku, i lik rimskog boga — zaštitnika obrta — Merkura. To je izazvalo dosta muke i okapanja za zadrugare je tadašnji župnik nije htio blagosloviti zastavu dok se s nje ne skine lik toga poganskog božanstva. Tek nakon molbe Duhovnom stolu u Zagrebu bilo je odobreno da zastava može biti blagoslovljena zajedno s Merkurom.

Kad je već riječ o proslavi 60. obljetnice, valja spomenuti i starog umirovljenog učitelja Frana Gabarića, koji je za tu prigodu napisao Spomenicu, što ju je Zadruga dala tiskati u 1000 primjeraka. Taj vrijedan učitelj je, po svemu sudeći, i inače pomagao rad Zadruge, jer u zapisniku glavne godišnje skupštine od 27. prosinca 1938. čitamo da je Franu Gabariću uručena posebna diploma kao odlikovanje za njegov rad, a primljen je i za počasnog člana.

Godine 1864. kod pitomačkog stolara Ivana Bažanta naručena je i izrađena cehovska škrinja. Za tu škrinju Gabarić u Spomenici kaže da je pravo remek-djelo toga čovjeka, a brava je izvanredne konstrukcije i izum je bravara Ivana Hercega. Škrinja postoji i danas, pa se možemo uvjeriti kako je ova ocjena u većoj mjeri točna.

Bilo je nekoliko slučajeva kad su zadrugari kolektivno istupili protiv nekih nepravilnih i nepravednih odluka tadašnjih vlasti. Tako 23. siječnja 1928. protestiraju protiv toga što je sreski naučnički referent poslan da nadgleda obrtničke radnje u kojima ima naučnika i za to obračunao previsoke dnevnice, a koje su trebali

platiti sami pitomački obrtnici. Zadruga ističe izaslanici, i to besplatno. Na jednoj sjednici se pojavila i oštra reakcija protiv nemilosrdnog utjerivanja poreza u 1932. godini. Te godine, 30. prosinca, Zadruga određuje dva člana koji će otići na kotar u Đurđevac, tamo se informirati o opravdanosti takva postupka, te protestirati protiv njega.

Zadrugari 1930. godine razmatraju nacrt novog Zakona o obrtnicima i daju o njemu svoje mišljenje. Traže da se iz Zakona briše paragraf po kome se obrtnici moraju učlanjivati u prinudne obrtničke organizacije. Osim toga, zahtijevaju da se dozvoli osnivanje slobodnih obrtničkih organizacija i u manjim mjestima kako obrtnici ne bi bili izloženi troškovima zbog dolaznja u veća mjesta.

Za vrijeme drugog svjetskog rata rad Zadruge bio je sveden na minimum, a po završetku rata ona se prilagođava novim uvjetima, učlanjujući se 1946. godine kolektivno u Narodnu frontu i mijenjajući pravila. Tada se među članovima pojavljuju i neke nove tendencije. Ima prijedloga da Zadruga postane i nabavno-prodajna organizacija, ali to nije prihvaćeno. Du-

Slika Franje Hotija (ulje na platnu) s naslovom »Cehovsko polaganje ispita«, izrađena 1963. godine

godišnji predsjednik Ivan Main 27. travnja 1952. postavlja pred skupštinu pitanja daljnjeg postojanja ili likvidacije Zadruga jer u novim uvjetima više nema svoje svrhe. Članovi joj ipak produžuju život, a nešto kasnije se čuje i prijedlog da Zadruga započne s pravim štedno-kreditnim poslovanjem. Isti prijedlog se ponavlja i 1954. godine kad se u posve novim uvjetima postavlja i pitanje osnivanja nove, posebne štedno-kreditne zadruge. Ta je i osnovana 27. prosinca 1954. s 24 člana i novim pravilima. Osnivači Štedno-kreditne zadruge bili su obrtnici: Nikola Gregurić, bačvar, Mato Tari, stolar, Franjo Ivanic, krojač, Nikola Kujek, tesar, Franjo Šokec, kovač, Antun Grgačić, mesar, Ivan Veličan, krojač, Stjepan Stančin, strojobravar, Slavko Begović, graditelj muzičkih instrumenata, Tomislav Steiskal, namještenik, Ivan Giba, kovač, Stjepan Berković, knjigovođa, Stjepan Prović, kolar i Franjo Kovač, kovač. Za kasniji razvoj i konsolidaciju Zadruga naročito su zaslužni i vrijedni da im se imena istaknu — Nikola Gregurić, Mato Tari, Franjo Ivanic i Nikola Kujek.

Prva obrtna zadruga je sva svoja novčana sredstva 21. travnja 1955. uložila u novoosnovanu Štedno-kreditnu zadrugu, a 8. svibnja iste godine obje su zadruge spojene u jednu — pod imenom »PRVA OBRTNA ŠTEDNO-KREDITNA ZADRUGA PITOMAČA« o kojoj sada i govorimo. Broj članova, koji je u 1955. godini iznosio nekoliko desetaka, povećao se za nekoliko godina deset puta, da bi Zadruga u 1960. godini brojila 327 članova, a u posljednjih 20 godina narastao još 15 puta, tj. na broj od već spomenutih 4543 člana.

Zanimljivo je istaći još neke detalje iz djelovanja zadruge kroz čitavo razdoblje do pretpanja u novi oblik poslovanja. Ona se, naime, osim rješavanja svojih unutrašnjih i staleških problema, bavila i nekim aktivnostima korisnim za ukupan život Pitomača. Tako, primjerice, upravo zadrugarima možemo zahvaliti nabavljanje prve vatrogasne štrcaljke u Pitomači. To pitanje postavljeno je već ubrzo po osnivanju Zadruga — 1863., a malo kasnije, 1868. ona tu akciju i materijalno pomaže dajući iz svojih sredstava 250 forinti za štrcaljku, koja bi trebala biti nabavljena u zajednici s Pitomačkom krajiškom satnijom. 1871. zadrugari ponovno odobravaju 500 forinti u tu svrhu, a izabran je i odbor za nabavu. Te godine je štrcaljka i nabavljena.

Zadrugari su se pobrinuli za rješavanje još jednog komunalnog pitanja: 13. kolovoza 1899. donesen je zaključak da se nabave mrtvačka kola. Ugovor o nabavi tih kola sklopljen je tri godine kasnije s bečkim majstorom Antunom Oberitterom. Cijena je bila 960 kruna. On je ta kola do kraja 1902. i izradio, ali je komisija kod preuzimanja ustanovila da su izgrađena od starog materijala te majstoru ustegnula 266 kruna od ugovorene sume. Zadruga je 24. srpnja 1907. općini dodijelila i 100 kruna za izgradnju mrtvačnice, koja je i izgrađena, ali samo za ču-

Prva vlastita zgrada Zadruga (kupljena 1962. godine) na mjestu na kojem je izgrađen Obrtnički dom

vanje kola, dok pravi problem mrtvačnice u suvremenom smislu rješava Mjesna zajednica Pitomača tek danas (1981!).

Zadruga je 1922. godine kod općine pokrenula i pitanje mjesečnih stočnih i robnih sajмова, zahtijevajući da se ti sajmovi uvedu. Sajmovi su tad i uvedeni.

Iz zapisnika Zadruga saznajemo da su zadrugari još prije 50 godina, točnije 1930. godine pokrenuli i pitanje izgradnje društvenog doma u Pitomači. Oni su čak izabrali i svoje delegate u Odbor za izgradnju toga doma, a kako ni za 10 godina nije do te izgradnje došlo, 1940. godine se opet osniva odbor i opet zadruga bira svoje delegate ali dom ipak nije bio izgrađen sve do 1964. godine. A i tada ga je izgradio odbor, sastavljen od obrtnika uz pomoć općine, kotara i radnih organizacija Pitomače.

Godine 1930. Zadruga kod općine protestira zbog preseljenja pošte, koja je bila premještena vrlo daleko od središta mjesta, a Zadruga i u mnogim drugim, većim ili manjim pitanjima sudjeluje u poboljšavanju uvjeta života u Pitomači. Valja naglasiti da Pitomača danas ima novu modernu poštu i to upravo u zgradi Obrtničkog doma, koji je izgradila Zadruga u zajednici s Upravom PTT-a.

Zgrada Obrtničkog doma u Pitomači, koju je Prva obrtna štedno-kreditna zadruga izgradila 1971. godine

U nekoliko navrata zadrugari su pokazali razumijevanje i za niz socijalnih problema. Osim one humane aktivnosti u odnosu na same članove, što ih reguliraju pravila Zadruge, oni su više puta davali materijalnu pomoć tamo gdje je ona bila vrlo potrebna, i izvan Zadruge, iz vlastite pobude i osjećaja. Tako saznajemo da su 1864. godine dali novčanu pomoć »pogorelcu« obrtniku Branksu iz Gline. Čitav prihod od zabave 1928. godine dali su za gladnu hercegovačku djecu, a 1932. je 25 posto prihoda od zabave isplaćeno za siromašnu školsku djecu u Pitomači; zatim 1935. dali su 500 dinara za pasivne krajeve, 1938. 500 dinara djeci nastradalog radnika u Novom Gracu... Mogli bismo nanizati još niz sličnih gesta koje bi još jače dočarale humano držanje članova ove Zadruge prema svakome, kome treba pomoć.

Vrlo uočljiv i aktivan bio je rad ove Zadruge i na društvenom polju. Ona sama bila je prva

društvena organizacija u Pitomači i okupila najsvjesnije i najaktivnije ljude, te tako zapravo stvorila jezgro, maticu društvenog života. Potpomagala je i moralno i materijalno svaku akciju na osnivanju i u radu bilo kojega društva. Zadruga 1893. godine daje općini 500 forinti sa zahtjevom da se osnuje Dobrovoljno vatrogasno društvo, a društvo je i osnovano 1895. godine. Ona ga i kasnije pomaže, često mu dajući svoja sredstva iz blagajne. Tako je, primjerice, 1929. i 1934. po 50 posto prihoda »fašenske zabave« dano vatrogascima.

Osim toga, Zadruga je 1928. dala 1200 dinara za glazbu Hrvatskog sokola, a i Hrvatsko pjevačko i glazbeno društvo »Sloga« može ovoj Zadrugi mnogo zahvaliti. Od 1936. gotovo svake godine »fašenska zabava« priređuje se u zajednici sa »Slogom«, koja je dobila čitav prihod od zabava 1936, 1937, 1939. i 1941. godine, te tako mogla u dobroj mjeri ojačati svoju dru-

štvenu aktivnost. Još u nekoliko navrata »Sloga« je novčano značajno potpomognuta od Zadruga, a i mnogi članovi zadruga bili su i članovi »Sloge«.

Sportsko društvo je, doduše, imalo manje veze s ovom Zadrugom, ali je 1938. i ono dobilo dio prihoda od zabave, a 1959. godine Zadruga je dala 20.000 dinara za izgradnju novoga sportskog doma.

Članovi Zadruga imali su razumijevanje i za prosvjetu i kulturu. Tako su 29. kolovoza 1909. skupno sudjelovali na proslavi otkrića spomen-ploče na rodnoj kući velikog hrvatskog pjesnika Petra Preradovića u Grabrovnici. Godine 1922. Zadruga se upisala kao član utemeljitelj u Prosvjetni savez u Zagrebu, a 1930. organizira predavanja za obrtnike u dogovoru s Društvom hrvatskih obrtnika. Posebna briga bila joj je tadašnja šegrtska škola, o kojoj vodi računa i materijalnim pomaganjem i upućivanjem naučnika na redovit polazak nastave.

U posljednjih 20 godina Prva obrtna štedno-kreditna zadruga u Pitomači doživjela je vrlo snažan razvoj, zahvaljujući kojemu su i postignuti rezultati istaknuti na početku ovoga prikaza. Smisao za solidarno rješavanje problema, prvenstveno ekonomskih, koji je postojao i razvijao se kod pitomačkih obrtnika čitavo jedno stoljeće, došao je do još većeg izražaja u uvjetima razvoja socijalističkog samoupravnog društva. Potpuno prestrukturiran sastav obrtničkih i drugih zanimanja u okviru segmenta koji nazivamo »malom privredom« ubrzo je Zadruzi nametnuo i nove sadržaje djelovanja i nove oblike organizacije. S druge strane sve veći broj ljudi, kvalitetno mnogo drugačijeg i šireg spektra stručnosti, u Zadruzi nalazi nezamjenjivu pomoć u obavljanju svoje djelatnosti. Osim nekadašnjih obrtnika u najužem smislu riječi (od kojih su mnoge struke gotovo izumrle), u Zadrugu se učlanjuje sve veći broj ljudi slobodnih zanimanja kao što su autoprijevoznici, vodoinstalateri, ugostitelji, automehaničari s različitim srodnim profilima, zemljoradnici, pa i neproizvodni radnici.

Od 1962. godine Zadruga ima i svoju matičnu zgradu, kupljenu od Krojačke zadruga »Sloga« (ranije kuća porodice Gregl), a 1968. izgrađen je i novi zadružni objekt koji, kasnije proširen, danas služi u ugostiteljske svrhe.

Izgradnja velikog obrtničkog doma na mjestu stare matične zgrade dovršena je 1971. godine. Dom je izgrađen u zajednici s Upravom PTT Bjelovar, tako da je u jednom dijelu zgrade smještena pošta Pitomače, a veći dio zauzimaju poslovne prostorije, računovodstvo i društvena dvorana Prve obrtne štedno-kreditne zadruga. Tako je i Zadruzi, a i čitavom selu, u mnogome olakšan život. Osim članova Zadruga, prostorijama u Obrtničkom domu vrlo se često koriste i sve društvene i političke organiza-

cije Pitomače (SSRN, Aktiv žena, Mjesna zajednica, FEDAF itd.).

Zadruga je djelatnost proširila i na ugostiteljstvo, tako da, osim svog ranijeg ugostiteljskog objekta uz sam dom, od 1971. vodi i sportsku gostionicu uz nogometno igralište.

Za obavljanje čitave svoje djelatnosti Zadruga ima radnu zajednicu od 23 člana, poslovanje je usklađeno sa ZUR-om i odvija se prema Statutu, donesenom 1979. godine. I upravo samoupravnom načinu rada i odlučivanja može se zahvaliti ovakav procvat Zadruga. Kod toga u obzir valja uzeti i osobno zalaganje pojedinaca, izabranih na pojedine funkcije. Vrijedno je svakako istaći ulogu dugogodišnjeg direktora Slavka Bušetinčana, koji tu funkciju vrši neprekidno od 1968. godine, kad je i ustanovljen položaj direktora, ali i doprinos predsjednika pojedinih organa upravljanja, kao što su: Luka Hanzir, predsjednik delegacije članova, Branko Begović, predsjednik izvršnog odbora, Branko Gregurek, predsjednik radne zajednice i Josip Bereš, predsjednik zadružne kontrole.

Zadruga danas ima i vlastito ljetovalište na otoku Pagu, koje zadrugari mogu koristiti za godišnje odmore.

Ako se uzme u obzir da je danas zanimanje našega društva za razvoj »male privrede« sve veće, te da interes obrtnika i obavljača sličnih djelatnosti za što jednostavnijim i efikasnijim poslovanjem također stalno raste, kao i da ova Zadruga svojim stoljetnim iskustvom i dokazano sposobnošću za solidarno međusobno pomaganje pruža garanciju za zadovoljenje tih interesa — može se očekivati da Prva obrtna štedno-kreditna zadruga u Pitomači u slijedećem razdoblju doživi još veći procvat.

IZVORI:

1. Arhiva Prve obrtne štedno-kreditne zadruga Pitomača od 1856. do 1960.
2. Franjo Gabarić: SPOMENICA o 60-godišnjem postojanju »Prve obrtne zadruga u Pitomači«, 1922.
3. Mirko Lauš: Prikaz 100-godišnjeg razvoja Prve obrtne štedno-kreditne zadruga u Pitomači, 1960.
4. Statut Prve obrtne štedno-kreditne zadruga u Pitomači od 1974.
5. Izvještaj Izvršnog odbora Prve obrtne štedno-kreditne zadruga Pitomača o poslovanju u 1980. godini.
6. Izvještaj Grupacije zanatskih štedno-kreditnih zadruga SR Hrvatske o poslovanju u 1980. godini.
7. Usmeni podaci o radu — direktora Zadruga Slavka Bušetinčana.